

Correctievoorschrift HAVO Aruba, Bonaire, Curaçao en Sint Maarten 2024

tijdvak 1

aardrijkskunde

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 t/m 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*
Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Wereld

Opgave 1 – De productieketen van sheaboter

1 maximumscore 1

de tropische en de semi-aride (en aride) zone

Opmerking

Het scorepunt alleen toekennen als beide landschapszones juist zijn.

2 maximumscore 2

- Uit de reden vanuit de demografische dimensie moet blijken dat de wereldbevolking groeit / dat er steeds meer mensen in de wereld zijn. 1
- Juiste redenen vanuit de economische dimensie zijn: 1
 - De welvaart stijgt.
 - De afzetmarkt wordt groter.

3 maximumscore 2

- Uit het antwoord moet blijken dat de grondstof van sheaboter wordt gewonnen in de periferie en dat de verwerking / consumptie (vooral) in het centrum of in de semi-periferie plaatsvindt. 1
- Juiste maatregelen zijn: 1
 - De export van onbewerkte kariténoten verbieden / bemoeilijken.
 - De verwerking van kariténoten (in Afrikaanse landen) stimuleren.

Opmerking

De eerste deelscore alleen toekennen als het antwoord ingaat op zowel de periferie als het centrum / semi-periferie.

4 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- Karitébomen staan ver uit elkaar / dragen pas na lange tijd noten, 1
- zodat schaalvergroting in de productie van kariténoten lastig is / moeilijk aan de toenemende vraag naar sheaboter voldaan kan worden. 1

Opmerking

Een omgekeerde redenering die ingaat op de makkelijk te realiseren schaalvergroting in de productie van palmolie dient goedgekeurd te worden.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 2 – De blokkade van het Suezkanaal

5 maximumscore 2

Uit de redenering moet blijken dat

- de economie van Groot-Brittannië in die periode / in de koloniale periode sterk afhankelijk was van de industrie, 1
- zodat de aanvoer van grondstoffen vanuit de koloniën / de afzet van Britse industrieproducten in de koloniën (rondom de Indische Oceaan) van groot belang was. 1

6 maximumscore 2

- Uit het antwoord moet blijken dat door de aanleg van het Suezkanaal de scheepvaarroute tussen Azië en Europa korter is geworden (dan de scheepvaarroute om Afrika heen). 1
- Uit het antwoord moet blijken dat containers eenvoudiger / sneller overgeladen kunnen worden van het ene op het andere transportmiddel (dan losse goederen). 1

7 maximumscore 3

- Juiste doorgangen zijn: 2
 - Straat Malakka
 - Bab al Mandab / Golf van Aden / Rode Zee
 - Straat van Gibraltar
 - Het Kanaal

Opmerking

Per juiste doorgang 1 scorepunt toekennen.

- Panamakanaal 1

8 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- Door de blokkade van het Suezkanaal is gebleken dat internationale handelsroutes kwetsbaar zijn / dat de levering van producten in Europa in gevaar kan komen, 1
- zodat westerse bedrijven hun (eerder geoutsourcete) productie weer in Europa gaan vestigen / besluiten hun productie niet te outsourcen. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aarde

Opgave 3 – De fysische geografie van Midden-Amerika

9 maximumscore 2

Havana	c
Kralendijk	d
Managua	a
Mexico-Stad	b

indien vier juiste antwoorden	2
indien drie of twee juiste antwoorden	1
indien minder dan twee juiste antwoorden	0

10 maximumscore 2

Uit de uitleg moet blijken dat

- de (vochtige) noordoostpassaat / wind uit het noordoosten in het noorden van de Dominicaanse Republiek wordt opgestuwd tegen de bergen, (oorzaak) 1
- waardoor in het noorden van de Dominicaanse Republiek meer neerslag valt dan in het zuiden / het zuiden van de Dominicaanse Republiek in de regenschaduw ligt. (gevolg) 1

11 maximumscore 3

Uit de beschrijving moet blijken dat

- ten (noord)oosten van Saba de (Noord- en/of Zuid-)Amerikaanse plaat onder de Caribische plaat duikt, 1
- waarbij door het smelten van de onderduikende plaat magmastromen omhoog komen, 1
- en (strato)vulkanen / vulkanische eilanden ontstaan. 1

12 maximumscore 2

- dwarsdoorsnede b 1
- dwarsdoorsnede c 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 4 – De vorming van een atol

13 maximumscore 2

- Uit het antwoord moet blijken dat de Genootschapseilanden door een hotspot / hotspotvulkanisme ontstaan zijn. 1
- Mehetia 1

14 maximumscore 3

	naam van gesteente	hoofdgroep van gesteente
a	basalt	stollingsgesteente
b	<i>(koraal of kalksteen)</i>	sedimentgesteente

per juist antwoord 1

15 maximumscore 2

Uit de uitleg moet blijken dat

- de temperatuur op de Genootschapseilanden hoog is **en** dat op de Genootschapseilanden veel neerslag valt, (oorzaak) 1
- waardoor gesteenten vooral door chemische verwerking worden afgebroken. (gevolg) 1

Opmerking

De eerste deelscore alleen toekennen als beide klimaatkenmerken juist zijn.

16 maximumscore 2

Juiste oorzaken zijn:

- Het zeewater voor de westkust van Afrika en voor de westkust van Zuid-Amerika is te koud. / Voor de westkust van Afrika en voor de westkust van Zuid-Amerika liggen koude zeestromen.
- De zee voor de westkust van Afrika en voor de westkust van Zuid-Amerika is te diep.

per juiste oorzaak 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Brazilië

Opgave 5 – De Pantanal

17 maximumscore 2

Uit de uitleg moet blijken dat

- het deel van Brazilië waar de Pantanal is ontstaan een door bergen omgeven vlak gebied is, (oorzaak) 1
- waardoor het water (in dat vlakke gebied / de Pantanal) blijft staan / niet makkelijk doorstroomt. (gevolg) 1

Opmerking

De eerste deelscore alleen toekennen als beide elementen (door bergen omgeven én vlak) worden genoemd.

18 maximumscore 2

- c / juni - augustus 1
- Uit het antwoord moet blijken dat de Pantanal in die periode onder invloed staat van een hogedrukgebied / het lagedrukgebied (de ITCZ) naar het noorden verschoven is. 1

19 maximumscore 1

land grabbing / landroof

20 maximumscore 2

Een juiste uitleg is:

- De oorspronkelijke (natuurlijke) vegetatie wordt vervangen door één bepaald gewas / een monocultuur, (oorzaak) 1
- waardoor het leefgebied van allerlei soorten planten en dieren kleiner wordt / de biodiversiteit afneemt. (gevolg) 1

21 maximumscore 2

Een juiste uitleg voor een toenemende kans op overstromingen is:

- De plantages rondom de Pantanal houden (in de natte periode) minder goed water vast (dan de oorspronkelijke begroeiing), (oorzaak) 1
- waardoor water sneller / in één keer afstroomt naar de Pantanal (en de kans op overstromingen in de Pantanal toeneemt). (gevolg) 1

of

Een juiste uitleg voor een toenemende kans op bosbranden is:

- Op de plantages rondom de Pantanal wordt (voor irrigatiedoeleinden) water vastgehouden / veel water gebruikt, (oorzaak) 1
- waardoor minder water afstroomt naar de Pantanal / de Pantanal droger wordt (en de kans op bosbranden in de Pantanal toeneemt). (gevolg) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 6 – Bevolkingsgroei en verstedelijking in Brazilië

22	maximumscore 2	
	uitspraak 1: juist	
	uitspraak 2: juist	
	uitspraak 3: onjuist	
	indien drie juiste antwoorden	2
	indien twee juiste antwoorden	1
	indien minder dan twee juiste antwoorden	0
23	maximumscore 3	
	De juiste oorzaken zijn:	
	• In de deelstaat Roraima wonen weinig mensen (zodat zelfs een kleine absolute groei al tot een grote relatieve groei leidt).	1
	• De deelstaat Roraima heeft een relatief hoog geboortecijfer. / In de deelstaat Roraima worden relatief veel kinderen geboren.	1
	• De deelstaat Roraima heeft een positief migratiesaldo. / De deelstaat Roraima kent een grote toestroom van migranten / vluchtelingen (uit Venezuela).	1
24	maximumscore 3	
	Uit de redenering moet blijken dat migranten die naar de steden trekken	
	• jong / mensen in de reproductieve leeftijd zijn,	1
	• minder welvarend zijn,	1
	• zodat in de stad voorzieningen nodig zijn zoals goedkope woningen en/of scholen.	1
25	maximumscore 1	
	Uit het antwoord moet blijken dat de meeste kuststeden tegenwoordig een lagere bevolkingsgroei hebben dan de deelstaten waarin die steden liggen.	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Caribisch gebied

Opgave 7 – Afvalmanagement in het Caribisch gebied

26 maximumscore 3

- Uit het antwoord moet blijken dat de stank van de vuilnisbelt / de rookwolken van de brandende vuilnisbelt dan niet over het eiland waaien. 1
- Juiste manieren zijn: 2
 - Door het verbranden van afval komen giftige stoffen vrij (die de lucht en het water vervuilen).
 - Door regenval / afstromend water kan afval in zee terecht komen.
 - Door de wind kan afval / plastic de zee in waaien.

Opmerking

Per juiste manier 1 scorepunt toekennen.

27 maximumscore 2

- Juiste antwoorden zijn: 1
 - Mangroves beschermen de kust tegen erosie.
 - Mangroves hebben een hoge biodiversiteit.
 - Mangroves zijn een kraamkamer voor veel vissoorten.
- Juiste antwoorden zijn: 1
 - Plastic blijft makkelijk hangen tussen de wortels van mangrovestruiken.
 - Mangroves zijn moeilijk toegankelijk om het plastic op te ruimen.

28 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- veel (ei)landen in het Caribisch gebied zijn voor hun inkomsten afhankelijk van zon- / zee- / strandtoerisme, 1
- maar toeristen kunnen weg blijven als de Caribische Zee vervuild is (met plastic). 1

29 maximumscore 2

Juiste redenen zijn:

- De bevolking kan (duurdere) verpakkingsmaterialen niet betalen. / Er zijn niet voldoende financiële middelen om duurzame verpakkingsmaterialen te introduceren. (economische dimensie)
- Het zal lastig zijn om een verbod op plastic te handhaven. / Regeringen hebben andere prioriteiten. (politieke dimensie)

per juiste reden 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 8 – Geiten op Sint Eustatius

- 30 maximumscore 1**
 Uit het antwoord moet blijken dat Sint Eustatius wordt bestuurd door de Nederlandse regering / een bijzondere gemeente van Nederland is.
- 31 maximumscore 3**
- Juiste manieren waarop geiten erosie veroorzaken zijn: 1
 - Geiten lopen de bodem / grond los en/of kapot.
 - Geiten eten de begroeiing op (die de bodem / grond vasthoudt).
 - Juiste andere oorzaken vanuit de dimensie natuur zijn: 1
 - zware regenval
 - golfslag
 - steilheid van het eiland
 - Uit het antwoord moet blijken dat mensen vegetatie weghalen (voor de aanleg van wegen / huizen / landbouwgrond). 1
- 32 maximumscore 2**
 Een juiste uitleg is:
- Door kusterosie komt meer puin / zand / materiaal in zee terecht, (oorzaak) 1
 - waardoor de helderheid van het water minder wordt en er minder zon doordringt tot het koraal / waardoor een laag sediment het koraal gaat bedekken. (gevolg) 1
- 33 maximumscore 2**
 Een juiste redenering is:
- Sint Eustatius kan door gevaarlijke situaties voor toeristen / het niet veilig kunnen openen van hotels inkomsten mislopen, (economische dimensie) 1
 - maar het plaatsen van hekken en/of het verminderen van het aantal geiten kan botsen met het (cultureel / historisch) verworven recht om geiten los te laten lopen. (sociaal-culturele / politieke dimensie) 1

5 Bronvermeldingen

- bron 1 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2023
africa924 / Shutterstock.com, MikhailPopov / Shutterstock.com,
3djewelry / Shutterstock.com, New Africa / Shutterstock.com,
Juanamari Gonzalez / Shutterstock.com, Alvarfuentes / Shutterstock.com,
Ikechi Ugwoje / Shutterstock.com, Marianoblanco / Shutterstock.com
- bron 2 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van www.globalshea.com, 2023
- bron 3 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van Google Earth
www.bgr.com, 2023
- bron 4 Alcarta 2e editie kaartblad 256
- bron 5 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van www.en.climate-data.org, 2022
- bron 6 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2023
- bron 7 Grote Bosatlas 56e editie kaartblad 198A
- bron 8 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van www.pubs.usgs, 2023
- bron 9 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2023
Bora Bora: bora-bora-vue-avion.jpg (1000×665) (tahitiheritage.pf)
Tupai: Most beautiful heart shaped islands in the world - Coco Travels (cocobutterblog.co.uk)
Tahiti: d7e758462490b81eed7356d9d08dd66ccfcd1cf2.jpeg (659×426)
(d37wt07f7gwihi.cloudfront.net)
Mehetia: <https://www.tahitiheritage.pf/ile-meetia-mehetia/>
- bron 10 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van www.britannica.com, 2023
- bron 11 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van www.researchgate.net, 2023
- bron 12 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van www.greenpeace.org.uk
en Grote Bosatlas 56e, 2021
- bron 13 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van www.passeidireto.com, 2023
- bron 14 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van www.citypopulation.de, 2023
- bron 15 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2023
www.knipselkrant-curacao.com/opinie-help-de-landfill-staat-alweer-in-brand, 2021
- bron 16 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, met data van www.unep.org, 2023
- bron 17 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2023
www.edepot.wur.nl/349781
- bron 18 www.edepot.wur.nl/426340